
Joaquim VIAPLANA *Entre la dialectologia i la lingüística*, Barcelona, 1999, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Entre la dialectologia i la lingüística de Joaquim Viaplana és una aportació interdisciplinària a l'estudi fonològic i morfològic del català nord-occidental des de la visió de conjunt dialectal. Si bé el nord-occidental s'ha vist i es veu estudiat, fonamentalment, des de posicionaments microlingüístics, aquesta iniciativa aplega la parla de divuit caps de comarca inclosos en la classificació dialectal del nord-occidental tant de l'àmbit administratiu català com de la Franja de Ponent i els analitza i compara des de la macrolingüística a través de la dialectometria, la lingüística i la dialectologia.

L'objectiu del treball és triple: 1) presentar les diferències fonològiques i morfològiques de les varietats dialectals, 2) determinar les distàncies dialectals dels caps de comarca mitjançant coincidències fonològiques i morfològiques, i 3) establir grups de varietats dialectals segons les distàncies comptabilitzades. L'acompliment d'aquest objectiu es fonamenta en el supòsit que la distància morfològica entre diverses varietats dialectals és proporcional a la quantitat de segments alternatius a nivell morfològic i, en alguns casos, fonològic, de manera que com més divergències es troben entre dues varietats, més distància hi ha d'haver entre aquestes dues.

Les dades obtingudes de l'anàlisi depassen les deu mil entrades. Desglossades, corresponen a elements lingüístics (clítics nominals, articles determinats, possessius, demostratius i verbs regulars), divuit poblacions (Amposta, Tortosa, Vall-de-roures, Gandesa, Móra d'Ebre, Falset, Cervera, Tàrraga, les Borges Blanques, Lleida, Fraga, Tamarit de Llitera, Benavarri, Balaguer, Tremp, el Pont de Suert, Sort i la Seu d'Urgell) i dos parlants de 25 a 40 anys per a cada nucli urbà (en algun cas de dubte, els parlants han estat tres). La magnitud de les dades fa adonar-se de la dificultat que suposa la quantificació i la posterior interpretació dels resultats. És per això que Viaplana se serveix d'una fórmula de sumatori que connecta les coincidències fonològiques i morfològiques entre les diferents varietats dialectals; posteriorment, els resultats obtinguts del tractament estadístic li permeten representar les agrupacions de la parla dels diferents caps de comarca a través d'arbres ultramètrics, representacions additives i també representacions seqüencials i sintètiques dels constituents morfològics en mapes.

El mètode utilitzat per a l'estudi es basa en els següents mecanismes provinents de diverses disciplines: l'enquesta (per bé que parteix d'un qüestionari, com és propi de la dialectologia, utilitza també, com la sociolingüística, una entrevista per tal de contraposar dades provinents de dos estils de parla diferents; a més a més, utilitza els nuclis urbans com a punt de referència i parlants del centre de l'espectre social, la qual cosa situa l'estudi més enllà de la dialectologia clàssica), l'anàlisi lingüística (que pren com a base el generativisme), les matrius de coincidències dialectals (elaborades a partir de la quantificació dels resultats obtinguts a través d'una fórmula de sumatori inicial i fonamentades amb el mètode UPGMA) i les representacions gràfiques (sobre mapes geogràfics i representacions ultramètriques o additives). A partir d'aquests mecanismes, i segons les coincidències observades entre les regles bàsiques que caracteritzen les variants dialectals, estableix el que anomena distàncies dialectals i les presenta mitjançant matrius; aquestes distàncies dialectals són la base de les posteriors interpretacions de resultats que li permeten una caracterització de conjunt del nord-occidental.

El llibre s'estructura en dues parts d'extensió desigual. La primera part conté els objectius, la metodologia, els resultats i les observacions generals de l'anàlisi lingüística. Tant la presentació com el tractament de les dades obtingudes és especialment innovador perquè després de sotmetre-les a una primera interpretació generativista segons les característiques de cada subdialecte, són objecte de comparació intersubdialectal per tal de servir a la presentació de distàncies dialectals. La innovació prové, doncs, de dues bandes: primer de l'anàlisi generativista

sobre una base empírica dialectal; segon, del tractament lingüístic de les dades dialectals a efectes dialectomètrics i de representacions de resultats.

Són d'especial interès les conclusions a què arriba l'estudi de Viaplana: en primer lloc, els resultats obtinguts en el camp de la morfologia li permeten predir la forta influència de les variants orientals sobre les nord-occidentals, seguint la línia de reflexions descriptives com la de Sistac (1992). A més a més, en tot el territori de parla nord-occidental presenta una divisió de les comarques segons la influència dels dialectes orientals, que passa per: una zona orientalitzant geogràficament molt propera a les poblacions dels dialectes orientals (la Seu d'Urgell, Cervera, Tàrraga i les Borges), una zona de transició (Trepç, Balaguer, Lleida, Falset i Móra d'Ebre), i una zona occidentalitzant que confina amb l'Aragó o en forma part (Sort, el Pont de Suert, Benavarri, Tamarit, Fraga, Gandesa, Vall-de-roures i Tortosa). I encara va més enllà: a partir de les dades obtingudes, Viaplana se sent en l'obligació de fer una crida a la protecció de la variació dialectal abans que l'anivellament a què està sotmès el conjunt del nord-occidental no s'emporti els signes d'identitat territorial que caracteritzen les terres de ponent.

El segon apartat del llibre, el més extens, està constituït per una sèrie d'annexos que contenen les dades sobre les quals es fonamenten les conclusions ja assenyalades. Una primera mirada als annexos dóna raó de la diversitat d'anàlisis que s'han dut a terme i del treball que es troba darrere de les taules; per això és lògic que s'hagi realitzat en col·laboració d'Esteve Clua, M. Pilar Perea i Miquel Salicrú. D'una banda, i tal com és de rigor, es presenten uns annexos de transcripcions fonètiques de les dades dialectals (les transcripcions que s'hi detallen són testimoni de la manca d'estudis de fonètica experimental de la zona, atès que, per manca d'una simbologia adequada al vocalisme àton de cada variant dialectal, de vegades s'ha transcrit la vocal neutra en zones on és difícil de sentir-la, com és el cas de Balaguer). Els annexos II i III contenen les representacions fonològiques de les dades primeres; constitueixen, doncs, el resultat d'un compendi analític global dels primers resultats en una síntesi coherent i lògica de variants fonològiques. El treball que s'hi presenta podria esdevenir, en ell mateix, un estudi amb entitat pròpia. Els altres annexos, IV, V, VI, componen les dades essencials per a l'estudi dialectomètric: elements de divergència entre subdialectes, presència o absència d'elements divergents i matrius de coincidències i de divergències derivades de la taula de valors. L'annex VII recull les representacions ultramètriques i additives de les dades estudiades. En definitiva, doncs, els annexos són la prova de l'enorme treball que es troba amagat sota les explicacions de la primera part.

Poques vegades la dialectologia catalana ha tingut una aportació tan completa des de diverses perspectives: l'anàlisi i la comparació de subvariants del mateix dialecte i, sobretot, pertanyents a diferents administracions, en un intent de buscar els punts de concordança i discordança de la morfologia i la recerca i el tractament de la dialectologia des de la interdisciplinarietat. Com a corol·lari, cal dir que aquest treball deixa una línia de treball oberta a futures investigacions tant des del camp de la política lingüística com des de la fonètica, la fonologia o la morfologia de cada comarca analitzada.

Bibliografia

SISTAC, R. (1992) El dialecte nord-occidental en els àmbits d'actuació formals. *Jornades de la secció filològica de l'IEC a Lleida*, Barcelona, IEC, pp. 39-43.

JOSEFINA CARRERA I SABATÉ
Universitat de Barcelona i Universitat de Lleida